

חוי דעת

לימודי דעת
LIMUDEI DAAT
ללמוד • לדעת • להתקדם

ההלכה השבועית מבית לימודי דעת | מרכז ללימודי הלכה

בגליון השבוע

עלון מס'

94

הלכות שבת • השימוש באילן בשבת • מלאכת מעמר

הלכות דעת ודין • תוקפה ההלכתי של חוות דעת רפואית. מאת הדיין הרב יצחק צבי אושינסקי שליט"א

אין ללמוד הלכה למעשה מתוך גליון זה. בכל שאלה יש להוועץ במורה הוראה.

הלכות שבת

המטייל בחורשת עצים בשבת האם מותר לו לעצור לנוח ע"ג אחד העצים?

חז"ל אסרו להשתמש באילן בשבת, גזירה שמא יתלוש ממנו ענפים או עלים. ומשום כך אסור לעלות ע"ג אילן בשבת, ולא להשען עליו, ואיסור זה הוא בין באילן לח ובין באילן יבש (שו"ע סי' של"ו סעיף א', ומ"ב ס"ק ב').

אולם, כ"ז באילן או ענף שגבוה מן הארץ שלושה טפחים, אבל אם אינו גבוה שלשה טפחים מותר להשתמש בו, ואפילו בענף היורד מגובה העץ אל תחת לשלושה טפחים. והטעם, משום שכל שהוא בתוך שלושה טפחים לארץ הרי הוא כארץ עצמה (שם סעיף ב').

מה הדין אם כבר התישב על העץ, האם מותר לו לרדת?

אם כבר התישב על העץ תלוי בזה: שאם התישב על העץ בשוגג מותר לו לרדת, ואע"פ שבעת הירידה מן האילן הוא ג"כ משתמש באילן מותר לו לרדת, שהרי גם עצם הישיבה שלו על האילן היא השתמשות בו. אבל אם התישב במזיד, קנסוהו חז"ל שלא ירד משם עד מוצאי שבת (שם סעיף א' ומ"ב ס"ק ו'). והגרש"ז אויערבך זצ"ל צידד לומר, שאם יכול לקפוץ בפעם אחת מן האילן עדיף שיעשה זאת משישאר על האילן ויעבור כל רגע על איסור (שמירת שבת כהלכתה פכ"ו הערה מ"ב).

שיחק בכדור והוא נחת ע"ג עץ או שיח גדול, האם

מותר ליטלו משם?

בכלל האיסור להשתמש באילן הוא הנחת חפצים עליו, או נטילתם ממנו (עי' רמ"א שם סעיף א' ומ"ב ס"ק י"ב), ולכן אין ליטול את הכדור מן העץ בשבת.

האם מותר להתנדנד בשבת בערסל התלוי ע"ג

העצים?

כתב השו"ע (סי' של"ו סעיף י"ג), "אסור להשתמש בצדדי האילן, אבל בצדדי צדדים מותר", פירוש שבכלל האיסור להשתמש באילן

דבר העורך

'והשיאנו השם אלוקינו את ברכת מועדיך'

במוצאי יום טוב אין אנו מברכים על בשמים. הטעם לכך מבואר בתוספות [ביצה לג:]: ועוד הרבה ראשונים, משום שביו"ט אין נשמה יתירה, ואין צורך להשיב את הנפש בעזיבתה. אולם יש ראשונים שסוברים שביו"ט יש נשמה יתירה, ולשיטתם צריך להבין, מדוע א"כ אין מברכים במוצאי יו"ט על הבשמים, להשיב נפש.

וביארנו בזה, כי אמנם ביו"ט יש נשמה יתירה כמו בשבת, אולם אין היא עוזבת במוצאי יו"ט. נשמה יתירה הבאה לאדם ביו"ט, 'מתווספת' היא בו, כביכול, ומצטרפת לשיעור קומתו הרוחנית. מעגל השנה, על חגיו ומועדיו, הריהו כשרשרת של תחנות ייעודיות לצבירת כוחות רוחניים, בדרך חיי האדם. וכך אנו אומרים בתפילת יו"ט, 'והשיאנו השם אלוקינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום לשמחה ולששון'. והשיאנו - הלאה, אל תוך ימי החולין - מקדושת היו"ט ברכתו ושמחתו.

עלינו להבין, מהו ההבדל בין נשמה יתירה של שבת, הבאה בתחילת השבת ו'עוזבת' לאחריה, לנשמה יתירה של יום טוב הנשארת עמנו. נראה לבאר הענין כך. קדושת שבת היא קבועה ועומדת מששת ימי בראשית, הקב"ה הוא 'מקדש השבת', ואנחנו 'נכנסים' בקדושת השבת עם כניסתה, ו'יוצאים' ממנה בצאתה. ביום טוב לעומת זאת, אנו בעצמנו יוצרים את קדושתו, כפי שאנו אומרים בתפילה 'מקדש ישראל והזמנים' - מקדש ישראל דקדושתו לזמנים. וקדושה זו שאנחנו יצרנו - נשארת עמנו.

ככל שישקיע אדם בקדושת היו"ט שלו, ברכישת ה'נשמה יתירה' הבאה עמו והעצמתה בקרבו, כך תשאר היא עמו להמשך הדרך, שכן דבר שאדם עמל עליו, קנאו בקנין יצירה, ונעשה שלו לנצח.

ועתה, לאחר ששבנו וקיבלנו את התורה, לאחר שהתווספה בנו קדושת המועד וסגולת הזמן של חג מתן תורה, זה הזמן להתחיל מחדש, במשנה מרץ, בלימוד אינטנסיבי, שיטתי, כל אחד בתחום בו יבחר לעסוק, אם זה בלימוד גמרא או הלכה, או שאר חלקי התורה. כך נקיים בנפשנו ונחיל בקרבנו את אותה 'ברכת המועד' של חג מתן תורה, ונמשיך הלאה את קדושתו וברכתו אל תוך ימי המעשה, לחיי תורה ושמירת הלכה.

שלכם, בברכה נאמנה

העורך

הלכות שבת - המשך

פירות שהתפזרו בבית האם מותר

לאספם?

פירות שהתפזרו בבית ורוצה לאוספם לתוך כלי אין בזה משום מלאכת מעמר, שהרי אינם במקום גידולם. אמנם אם התפזרו אחת הנה ואחת הנה ויש טורח באסיפתם, אסור לאספם

משום "עובדין דחול" (עיין שו"ע סי' של"ה סעיף ה' שמביא דין זה בתפוזו לו פירות "בחצר", ומשמע שבבית אין איסור, ועיין במ"ב סי' ש"מ ס"ק ל"ז שכתב שפירות שנתפזרו בבית אין איסור לאספם, אולם ציין לעיין בשו"ע בסי' של"ה ס"ה. ובחיי אדם כלל י"ג ס"א מבואר להדיא שאף בבית ישנו איסור זה, וכן מבואר בא"ר שהובא לקמן שהתיר אסיפת הקליפות שזורקין על החתן בבית הכנסת רק משום שנעשה לשם שמחה - ספר אורחות שבת פ"ח סעיף פ"ה והערה קכ"ו).

[אולם בספר אור לציון (ח"ב פרק מ"ג תשובה ז') כתב, שפירות שנתפזרו בבית אין איסור לאספם, שלא נאסר משום עובדין דחול אלא פירות שנתפזרו בחצר].

האם מותר לאסוף קליות ואגוזים וכדו' שנוהגים לזרוק על החתן בבית הכנסת?

מצד מלאכת מעמר אין בזה איסור שהרי אינם במקום גידולם. אלא שלכאן היה צריך לאסור זאת מצד עובדין דחול (וכמו שנתבאר לעיל לענין פירות שהתפזרו בבית), אולם כתב האליה רבה שמוותר, מפני שאין עושין כן אלא לשמחה, והיינו שמשום כך אין בזה עובדין של חול שאי"ז נחשב טירחא לאנשים.

מה דין איסוף צעצועים שהתפזרו בבית?

גם בזה אין איסור משום מלאכת מעמר וכנ"ל, וכתבו הפוסקים שאף משום עובדין דחול אין בזה, ואפילו במקום טורח גדול. והטעם, כיון שאין זה נראה כלל דבר הדומה למלאכת השדה (ספר חוט שני להגר"י קרליץ שליט"א ח"ב פרק כ"ג סוף ס"ק א', וע"ע בספר אורחות שבת פ"ח סעיף פ"ח).

אם הערסל קשור במסמר הנועץ באילן מותר להתנדנד בו. ויש לדעת: שכל זה דווקא כשאין האילן מתנדנד מחמת השימוש בערסל, אבל אם האילן מתנדנד אסור בכל אופן להשתמש בערסל זה, כיון שהדבר כרוך באיסור טלטול מוקצה (מ"ב ס"ק ס"א).

מלאכת מעמר

מלאכת מעמר היא אחת מל"ט אבות מלאכות, וענינה איסוף התבואה וקשירתה בעומרים. ובכלל זה כל איסוף של פירות לערימה או לתוך כלי.

האיסור מן התורה במלאכה זו ישנו רק כשמתקיימים ב' תנאים, א' בגידולי קרקע, ב' במקום גידולם.

אבל רבנן אסרו את הדבר גם בדברים שאינם גדולי קרקע, אם אמנם אוסף אותם במקום גידולם, והטעם מפני שדומה למעמר. והדוגמא שהביאו בגמרא לזה היא אסיפת המלח מבריכות הייבוש, שהמלח אינו גדולי קרקע אך אם אוספו מהבריכות הללו אסור, כיון ששם נחשב למקום גידולו. אבל מלח שנתפזר במקום אחר מותר לאוספו (שו"ע סי' ש"מ סעיף ט' ובמ"ב ס"ק ל"ה ל"ז ל"ז). [ואסיפת דברים שלא ממקום גידולם מותרת, ואין בה איסור משום מלאכת מעמר, ואפי' בדברים שהם גידולי קרקע [ועי' להלן] שיש פעמים שהדבר נאסר מטעם אחר] (מ"ב שם ס"ק ל"ז).

האם מותר לאסוף את הביצים מהלול לתוך כלי או תבנית?

הדבר אסור מדרבנן, שאמנם אין הביצים גידולי קרקע ומשום כך אין בזה איסור מן התורה, אך כיון שאוסף אותן ממקום גידולם הדבר אסור מדרבנן (אורחות שבת פרק י"ח סעיף פ"ב).

אסרו חז"ל ג"כ להשתמש בצדדי האילן, והיינו כל דבר הנועץ באילן או קשור בו או נשען עליו נקרא צדדי האילן ואסור להשתמש בו. כגון מסמר הנועץ באילן או חבל הקשור בו או סולם המושען עליו - אסור לתלות דבר מה ע"ג המסמר או החבל, וכמו"כ אסור לטפס על הסולם.

חז"ל אסרו להשתמש באילן בשבת, גזירה שמא יתלוש ממנו ענפים או עלים. ומשום כך אסור לעלות ע"ג אילן בשבת, ולא להשען עליו, ואיסור זה הוא בין באילן לח ובין באילן יבש

אולם אם היה דבר מה ע"ג המסמר הנועץ באילן כגון סל התלוי בו, מותר להשתמש בסל זה, כיון שזה נחשב לצדדי צדדין [המתלה הוא צדדי האילן והסל התלוי עליו הוא צדדי צדדין]. ומעתה לנידון שאלתינו: יש לחלק בזה, שאם הערסל קשור באילן עצמו אסור להתנדנד בו שהרי משתמש בצדדי האילן. אבל

לרפואת

הרץ הנולד

בן מיכל

בתוך שאר חולי ישראל
הוקדש על ידי משפ' סלומן

לרפואת

הרה"ג רבי יוסף

בן זיוה הי"ו

בתוך שאר חולי ישראל
הוקדש על ידי משפחתו

לעילוי נשמת

הגב' שושנה

בת ריבי מאיר כהן

נלב"ע שבט תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה

דעת ודין

מאת הדיין הרב יצחק צבי אושינסקי שליט"א

תוקפה ההלכתי של חוות דעת רפואית

לשאלות הלכתיות רבות נדרשת חוות דעת רפואית הנותנת לרב הפוסק את הכלים כדי שיוכל להשיב על השאלה שבאה לפניו. במאמר זה תדון השאלה, האם רשאי הפוסק לסמוך על חוות דעתו של הרופא כברור גמור שאכן כך הן פרטי המחלה והשלכותיה.

נידון זה מעשי בבירור שאלות מתחומים שונים כגון בעניני טומאת נידה, חילול שבת לחולה, אכילה בצום ועוד. להלן נחלק בין אופנים שונים בהם נדרשת חוות דעתם של הרופאים בנידון.

מהי המגבלה בקבלת חוות דעתו של

הרופא?

בשו"ת חתם סופר (חלק ב, יורה דעה, סימן קנח) כתב כך: "ואומר, לסמוך על הרופאים יש לי כמה גמגומי על הפרטים הנוגעים בענין זה ועל הכלל כלו, מיד בקראי אגרתו אמרתי איך ישפוט הרופא יהודי על (רעצפסין) אם אין גוף החולי לפני, כי אולי לגוף הזה לא יועילו רפואות האלו וכו', וא"כ צריך שיראה רופא יהודי הנאמן את הגוף לפני וכו'" (כן כתב גם בסימן קעג). לשיטתו, אין להסתמך על מה שהרופאים קובעים ע"פ השערת שכלם על גוף פרטי של חולה מסויים זה, משום שיתכן שהמציאות בגוף זה שונה ממה שקבעו הרופאים ביחס לגופים אחרים, וקביעתם בזה מבחינה הלכתית מעוררת רק ספק (ואולם אף לדבריו כן נאמנים הרופאים בדברים כלליים ותיאורטיים המקובלים בצורות המחלות, שאינם ע"פ שיקול דעתם ביחס לחולה מסויים).

בתוספת ביאור כתב החתם סופר את הדברים (שם, סימן קעח): "דהיות כל דברי הרופאים אינו אלא

פטריות), הרי זה פטור מדיני אדם. וכל אדם בחזקת שלם הוא וההורגו נהרג, עד שיודע בודאי שזה טריפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר".

הרי שאם יקבעו הרופאים שמכה זו אין לה רפואה והנרצח מוגדר כ"טריפה", נסמוך על דבריהם, ולא נמית את הרוצח. הרי שניתן להסתמך על חוות דעתם של הרופאים אף בשאלה בעלת אופי הלכתי מובהק.

אולם, על ראיות אלו יש להשיב שאין ללמוד מהם ביחס לכלל, משם שיש לומר שאכן לחומרא או במקום של ספק פיקוח נפש אנו נותנים תוקף לקביעתו של הרופא, כגון לקבוע שאין להמית את הרוצח או לקבוע שיש להאכיל את החולה ביום הכיפורים (או לחלל שבת על חולה), אך אין ללמוד מכך שאף לצורך קביעה הלכתית אחרת נוכל להסתמך על חוות דעתו הרפואית לשם פסיקה הלכתית. ועי' שו"ת נודע ביהודה, מהדורה קמא, יו"ד סימן מט, שכתב סברא זו אודות שאלה בהלכות נידה, וכן מובא גם בשו"ת חתם סופר, סימנים קנח, קעג, קעה.

ראייה מוחשית מול השערה ואומדן

דעת

הסברא נותנת שאין להשוות בין עדות רופא על מה רואה במוחש אצל החולה, שביחס לזה אין סיבה שלא להאמינו ולסמוך על דבריו, לבין חוות דעת רפואית המבוססת על השערה ואומדן דעת, שבזה יש מקום להסתפק האם נוכל לתת תוקף הלכתי לקביעתו של הרופא.

והדברים מפורשים בפוסקים. באשר לנתון רפואי סטטיסטי או תופעה רפואית מוכרת, עי'

אומדן הדעת וכמו שכתב מעיל צדקה שם, שהם עצמם אומרים כי חכמתם הוא רק עיונית, ע"כ המה נאמנים על הכלל ולא על הפרט, רצוני שהם נאמנים לומר יש בטבע הכליות להוליד חצץ אדום, אבל אינם נאמנים על הפרט על גוף זה שיש בכליותיו חצץ וכו'".

סברא נוספת לכך שיש מקום שלא להסתמך על חוות דעת הרופאים, מובאת בפסקי דין רבניים (חלק ה עמוד 351): "והנה ביחס להסתמכות על הנחת הרופאים וכו' המבוססת בעיקר אך ורק על השערות ואומדנות, דעת רוב הפוסקים שאין להסתמך על השערות הרופאים וכו', ובפרט בזמנינו כשמדע הרפואה מתקדם בהתמדה ובכל יום מתחדשות ומתחלפות תיאוריות שונות בתחומי המחקר".

ועי' באר היטב (יורה דעה, סימן קפז ס"ק יז) שעסק בשאלת ההסתמכות על דעת הרופאים, וראה פתחי תשובה (שם, ס"ק ל), שהביא פוסקים רבים שדנו בזה.

על פניו היה נראה לומר שיש לסמוך על הרופאים אף ביחס לשאלות בעלות אופי הלכתי. כבר כתבה המשנה ביומא (פב עמוד א): "חולה (=ביום כיפור) מאכילין אותו על פי בקיאי, ואם אין שם בקיאי, מאכילין אותו על פי עצמו, עד שיאמר די". ועי' ש בגמרא (פג ע"א) הממשיכה לדון בענין האכלת חולה ביו"כ ע"פ בקיאי (רופאים). הרי לנו מפורשות שניתן להסתמך על חוות דעתו הרפואית של המומחה, אף לשם שאלה הלכתית חמורה, כגון אכילה ביום הכיפורים.

בנוסף, ביחס לנידון אחר כתב הרמב"ם (הלכות רוצח ושמיית הנפש, פרק ב הלכה ח): "ההורג את הטריפה, אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק (=הנרצח), קודם

חשוב לדעת

לומד יקר,

אם אתה לקראת סיום התכנית, ומתכוון לגשת לבחינת הרבנות
נא צור קשר מייד עם צוות המשרד.

אישורי לימודים והמלצות לרבנות ינתנו ללומדים שהעבירו את כל מבחניהם לבדיקה!
צוות הרבנים שלנו שמח לסייע לך בכל עת, תוכל להיוועץ עימם בטלפון או באמצעות הדוא"ל.
זכור לבקש מבחנים של הרבנות משנים קודמות!

חשוב! מועד סגירת ההרשמה בכל הנושאים ובכל הערוצים היא עד יום ראשון כ"ז סיון 2012.17.6

דעת ודין - המשך

איסור דרבנן לאיסור דאורייתא וכו', וחכמים אסרו מטעם וסת שזו האשה קבעה לה וסת בתשמיש. והרבה פוסקים הסוברין וסתות דרבנן ואפילו להפוסקים דסברי וסתות דאורייתא היינו וסת קבוע אבל וסת הבא ע"י מעשה כמו קפיצה וכו' לכו"ע אינו מן התורה וא"כ רואה דם מחמת תשמיש ג' פעמים לאסרה שוב אפילו כשתטבול הוא רק מדרבנן ולכן סמכינן על הרופא".

וע"י פסקים וכתבים (שו"ת אבה"ע, עמוד תקעה) שם מובא (בענין בעל שטוען שאשתו רואה דם מחמת תשמיש): "היות וידוע לכל שהמדע הרפואי התקדם בצעדי ענק, ואין לטעון כמו שטענו יש מרבתינו הפוסקים ז"ל שכל חכמתם של הרופאים מפי ההשערה והאומדן, שבדורותינו יש שהנחותיהם והשערותיהם מתאמתות בניסיונות רבו מספור ובראיית העיניים ע"י זכוכית מגדלת וע"י קווי רנטגן, ואם יקרה אחד מני אלף שלא כווננו בפיתוח הצילום, אין זה מערער יסודם בדרך כלל וכו', וגם פעמים שרבתינו חכמי הדורות שלאחר חתימת התלמוד אומרים שנשתנו הטבעים והרבה יש לדון ולברר בזה בס"ד וכו', אין אני אומר שכל מה שאיזה מדופלם ברפואה קובע עלינו לקבל, אבל אם מומחה מובהק ומפורסם באותו המקצוע קובע דעה מוצקת אחרי העיון והחקירה הכי עמוקה ומקיפה, ודאי שאין לבטלה".

דם, וכתבו כך: "והנה ביחס להסתמכות על הנחת הרופאים הקובעים כי באותו מיעוט כאשר דם הילד אינו זהה עם דם ההורים הרי האב הוא אחר, המבוססת בעיקר אך ורק על השערות ואומדנות, דעת רוב הפוסקים שאין להסתמך על השערות הרופאים וכו'. כי עצם הענין שאין לסמוך על קביעת הרופאים, זהו דוקא בדבר שאומרים מאומדן דעתם ומחמתם, אבל לקבוע עובדות על סמך מראות עיניים גלויות בודאי שהם נאמנים. ע"ש.

ואכן למעשה כך מקובל, לסמוך על הרופא ביחס למה שרואה בעיניו, ומעשים שבכל יום ששולחים בעלי הוראה לרופא בשאלות נידה שונות כגון בעיני מקור דם ופצעים, וכבר כתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא, י"ד סימן מט) בסוף תשובתו: "וזאת העצה היעוצה שרופאים ונשים בקיאות יבדקו באותו מקום מן הצדדים אם אין לה איזו מכה ואם ימצאו איזה דבר יודיעני ואז אודיענו".

בשאלת הסתמכות על חוות דעת רפואית באיסורין דרבנן, ע"י בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא, י"ד סימן מט) שכתב ביחס לשואל: "שוב הביא ראייה מסימן קפז שעל רופא ישראל סמכינן שנתרפאה, והיא אפי' כבר היא מוחזקת ברואה מחמת תשמיש. ג"כ אני תמה, מה הוא מדמה

בשו"ת חתם סופר בענין טומאת מפלת (חלק ב, יורה דעה, סימן קעג) שכתב שהאימנו חז"ל לרופאים בכלל הטבע להעיד שיש מציאות בעולם שתפיל אשה שומא ושערות, וכיון שזה הוא במציאות אמרו חז"ל (נדה, כב ע"ב) כל אשה שתפיל שומא ושערות תטיל למים, דאי לאו עדות הרופאים לא היו סומכים על בדיקה זו.

על הנחה זו התבססו בפסקי דין רבניים חלק ג (מעמוד 248 והלאה, בבית הדין תל אביב יפו בפני כב' הדיינים: הרבנים מ' שלזינגר, אב"ד, ש. י. הלוי, י. וילנסקי), שם נטו לקבל את דברי הרופאים ביחס לנידון שלפניהם (קביעת עקרות ליבמה, כדי לפטרה מחליצה), וכך כתבו: "אולם יש עוד לדון בנאמנות הרופאים לפי הדין בקביעת מחלה אם יש להסתמך על מומחיותם וכו' ועיין בזה בארוכה בתשובות חת"ס וכו', ולפי"ז אפשר דבנדון שלנו שהרופאים מביעים חוות דעתם ע"י הצילום שמראה שינוי ברחם וקובעים שבשינוי כזה אין כל אפשרות שתוכל ללדת, הוי כאילו העידו על דבר כללי, שנאמנים בתורת ודאי לדעת החת"ס הנ"ל".

באשר לחילוק בין ראייה מוחשית (או כללית-סטטיסטית) לבין השערה ואומדן דעת, ע"י גם בפסקי דין רבניים (חלק ה עמוד 351, בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו, בפני כב' הדיינים: הרבנים מ. שלזינגר, אב"ד, י. וילנסקי, י. סורוצקין) שם דנו גם אודות קביעת אבהות באמצעות בדיקת

מרכז למודי דעת

מהיום תוכל לשלב למודי הלכה בתוך סדר היום העמוס שלך. הצטרף עוד היום לשעורי ההלכה מבית למודי דעת הנשלחים לאלפי בתים בארץ ובעולם ומביאים את הלומד לרמה גבוהה בידיעת הלכה.

- תכנית לימודים ייחודית המסייעת ללומד להגיע לרמה גבוהה בידיעת ההלכה.
- התכנית משלבת שיעורי הלכה כתובים הנשלחים בדיוור ישיר לבתי הלומדים, שאלות סיכום וחזרה, מבחנים תקופתיים, קשר עם רבנים ותעודה.
- שיעורים בהלכות: איסור והיתר, שבת, עירובין, נדה, מקוואות, חופה וקידושין, אבלות.
- למודי דיניות.
- הכנה מושלמת לבחינות ברבנות.
- מוכר לשנת שבתון

